

УРОКИ

№ 2 (30), квітень – червень, 2012 р.

ГОЛОКОСТУ

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

Український
центр
вивчення
історії
Голокосту

Всеукраїнська
освітня
програма
«Розуміємо
права людини»

ПРОЕКТ «ІСТОРІЯ ГОЛОКОСТУ І ПРАВА ЛЮДИНИ» ТРИВАЄ

Нагадуємо читачам, що проект «Історія Голокосту і права людини» за підтримки фундації «Матра» та посольства королівства Нідерландів в Україні покликаний дослідити можливості інтеграції навчання прав людини та викладання історії Голокосту. Обидві теми мають значний зв'язок, але він рідко використовується у навчанні прав людини або викладанні історії Голокосту. Пропонований проект є комплексом заходів, що мають на меті дослідити можливості інтеграції тем історії Голокосту та прав людини, а також розробити рекомендації щодо залучення цього інтегрованого курсу в шкільні програми.

До Вашої уваги пропонуємо план-конспект уроку авторства учасників проекту «Історія Голокосту і права людини». Це варіант уроку з курсу «Людина і суспільство», який був розроблений та презентований групою вчителів та студентів-учасників проекту під час проведення 2-го семінару проекту (див. «Уроки Голокосту», №1 (29)).

Автори:

Гусакова Олена Миколаївна
Колесник Ольга Анатоліївна
Москаленко Тетяна Миколаївна
Склярєнко Катерина Юрїївна

Урок в курсі «Людина і суспільство».

Тема 7. Права, свободи і відповідальність. Урок 1.

Відповідність програмі: Права людини в історії людства. Еволюція уявлень про права людини в історії людства. Поняття прав і свобод людини. Покоління прав людини. Сутність стосунків між людиною та державою.

Тема: Еволюція розуміння прав людини у ХХ столітті.
Мета: Проаналізувати концепцію розуміння прав людини до та після 1948 року.

Завдання:

- 1) показати, що саме Голокост став причиною появи сучасної концепції прав людини;
- 2) порівняти стосунки «держава – людина» до та після 1948 року;
- 3) дати розуміння сучасної концепції прав людини.

I. Трагедія Голокосту.

Учитель на початку уроку зазначає, що Голокост – одна із найжахливіших подій в історії людства. Голокост (Шоа) фундаментально порушив основи цивілізації. Безпрецедентний характер Голокосту має універсальне значення. Після півстолітнього періоду він залишається подією, яка є досить близькою в часі, щоб люди, які вижили, змогли донести свідчення жахів, які спіткали єврейський народ. Жахливі страждання багатьох мільйонів інших жертв нацизму залишили за собою незагойні шрами по всій Європі.

Після вступу клас отримує текст допиту командира айнзацгрупи D Отто Олендорфа (текст у Додатку №1).

Учитель просить учнів прочитати документ. Через 5 хвилин починається обговорення отриманого уривка.

Запитання, які ставить учитель до класу:

1. Як ви вважаєте, хто є учасниками цього діалогу?
2. Що вас вразило під час читання цього діалогу?
3. Де відбувався цей діалог?
4. На Вашу думку, як можна було захистити себе в той час? Що могли зробити євреї?
5. Чи існували законодавчі акти, якими могло б скористатися єврейське населення в ті часи? А що могли зроби-

ти їхні мучителі, якби не хотіли вбивати людей?

6. Чи взагалі замислювалися виконавці нацистських наказів над своєю особистою відповідальністю?

Виходить, що держава стала порушником і на законодавчому рівні принижує гідність окремих осіб. Зробимо зупинку і зацентруємо увагу: стосунки «держава—людина». **Людина** — безправна і незахищена; **держава** — свавільна і домінуюча. Таким чином, закономірними стали численні вбивства під час Другої світової війни. Про це свідчать щоденники та спогади людей, які жили в часи Голокосту, зокрема Анна Франк, Прімо Леві, Елі Візель, Давид Рубінович тощо. Після трагедії стало необхідним вжити заходів для запобігання повторенню таких подій, як Голокост.

II. Малюнок на дошці.

1948

Людина — безправна та незахищена
Держава не має обмежень.

10 лютого 1948 р. світовою спільнотою була прийнята «Загальна декларація прав людини» — документ, у якому прописані права людини планети Земля. Усього 30 статей.

Прогресивна частина людства дійшла до думки, що необхідно захистити людину від свавілля держави. Кожна людина від народження має перелік прав, задекларованих у «Загальній декларації прав людини»¹.

Повернемося до нашого малюнка на дошці.

1948

Людина — безправна та незахищена	Людина має права («Загальна декларація прав людини»)
Держава не має обмежень	Держава обмежена наявністю прав людини

Питання для обговорення схеми на дошці.

1. Чим відрізняється стан стосунків «держава—людина» до і після 1948 року?
2. Що змінилося у 1948 році? Чому саме цей рік є ключовим для розуміння стосунків між державою та людиною?

III. Для розуміння цієї концепції пропонується вправа «Рівні та різні».

Час виконання: 20 хвилин.

Що потрібно:

1. Підготувати стикери для всіх учасників (бажано різного кольору).
2. Зробити кружечки однакового кольору для кожного учасника.
3. Роздрукувати скорочений варіант «Загальної декларації прав людини».

Етапи виконання вправи:

1. Роздати всім учасникам різнокольорові стикери та однакові кружечки і попросити їх намалювати на стикері новонародженого малюка (можна в пелюшковому кон-

¹ Текст перекладу Загальної декларації прав людини російською та українською: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015, відвідано 19.04.2012.

верті). Після того як усі учасники виконають завдання, попросити показати один одному, а також усій аудиторії свою творчість.

- *Порівняйте свої малюнки. Чи є ідентично однакові? Ні. Усі малюки — різні. Вітаємо вас! Ви народилися. Дійсно, усі малюнки, які були намальовані вами, є різними. Так само різні всі люди, що є присутніми у цій аудиторії, а також є неповторно різними всі жителі планети Земля.*
2. учасна концепція розуміння прав людини полягає у тому, що кожна людина, яка народжується, уже має права людини, які перелічені в «Загальній декларації прав людини». Це є рішення більшості гуманної світової спільноти, яка прагне захистити людину від свавілля держави.
 - *Ці однакові кружечки, які ви тримаєте в руках (учитель роздає кружечки однакового кольору для кожного учасника), символізують права людини. Підніміть їх вище, покажіть один одному. Порівняйте їх. Що ви можете сказати? Усі кола рівні. Отже, підсумуємо: люди — різні, права людини — рівні.*
 3. Людина народилася, зростає, здобуває освіту, дорослішає, удосконалює свою особистість. Така сама особистість, якою є кожний із вас.
 - *Напишіть на зворотному боці стикера, на якому намальований малюк, професію, яку ви прагнете освоїти (учитель може обрати роль особи без місця проживання та без доходів, щоб посилити контраст. Учні починають називати: адвокат, президент, бізнесмен, актор...). Отже, усі стали дорослими, зайняли певні щаблі соціальної драбини, досягли успіхів у різних галузях. Підніміть свої права, які ви маєте від народження: чи змінилися вони? У когось стали меншими чи більшими? Ні. Вони так само рівні, як і раніше. Який висновок можна зробити:*

Люди від народження мають рівні «права людини», які зберігаються незмінними до останніх днів.

4. Усім учасникам роздається текст «Загальної декларації прав людини».
 - Прочитайте Преамбулу і скажіть, навіщо ми робили цю вправу? Починається обговорення...

Учасники знайомляться з переліком прав людини, які записані у «Загальній декларації прав людини», потім підводиться підсумок роботи.

Питання для обговорення.

1. Ви ознайомилися з переліком прав людини, які зафіксовані в «Загальній декларації прав людини». Висловіть своє ставлення до її змісту. На вашу думку, чому і навіщо після війни було прийнято цей документ?
2. Кого в такому разі він стосується?
3. Як думаєте, для кого він важливий сьогодні?

Повернемося до схеми на дошці і закріпимо пройдений матеріал.

1948

Людина — безправна та незахищена	Людина має права («Загальна декларація прав людини»)
Держава не має обмежень	Держава обмежена наявністю прав людини

«Загальна декларація прав людини» — документ, який проголошує права людини, але він не є обов'язковим для виконання. Згодом виникла потреба створити міжнародні нормативні акти, які будуть мати імперативну силу. Так з'являється **Конвенція — документ, підписання якого державою робить договір обов'язковим для виконання.**

IV. Завершення уроку.

1. Учні отримують текст пісні «Comme toi» (2 хв.), знайомляться з текстом російською мовою.

2. Коротко розповідається про Жан-Жака Голдмана.

Відомий французький співак, польський єврей.

Його батьки брали участь у Русі опору в роки Другої світової війни. Пісня «Comme toi» здається звичайною любовною лірикою, але ось що приховується за ніжними та м'якими звуками.

У нее были светлые глаза
И бархатное платье.
Рядом с матерью
И всей семьей вокруг
Она позирует чуть рассеянно
В мягком солнце уходящего дня.
Фото не очень хорошее,
Но там можно увидеть
Воплощение счастья
И нежность вечера.
Она любила музыку,
Особенно Шумана и еще Моцарта.
Как ты, как ты, как ты, как ты,
Как ты, как ты, как ты, как ты,
как ты, на которую я тихо смотрю,
как ты, которая спит и видит сны о чем-то...
Как ты, как ты, как ты, как ты.
Она ходила в школу
В деревню внизу,
Она изучала книги,
Она изучала правила.
Она пела о лягушках
И о спящих в лесу принцессах,
Она любила свою куклу,
Она любила своих друзей,
Особенно Руфь и Анну,
И особенно Жереми.
Они поженились бы, может быть,
Однажды, в Варшаве...
Ее звали Сара,
Ей не было восьми лет,
Ее жизнь была нежностью,
Мечтами и белыми облаками.
Но другие люди
Решили, что будет по-другому...
У нее были светлые глаза
И она была твоего возраста,
Она была маленькой девочкой
Без проблем и очень послушной,
Но она не родилась,
Как ты, здесь и сейчас...²

Звучить пісня³.

Додаток № 1.

Із протоколу допиту групенфюрера СС Олендорфа, командира айнзацгрупи D, на суді Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі 3 січня 1946 року:

Еймен: У якій області діяла група D?

Олендорф: Група D діяла у Південній Україні...

Еймен: Які були інструкції по відношенню до євреїв та комуністичних діячів?

Олендорф: Їм було доручено ліквідувати євреїв та політичних комісарів у районі операцій оперативних груп на російській території.

Еймен: Коли Ви кажете «ліквідувати», Ви маєте на увазі «вбивати»?

Олендорф: Так. Це означає вбивати.

Еймен: Скажіть, чи знаєте Ви, скільки всього чоловік було знищено та ліквідовано оперативною групою D за період Вашого керівництва?

Олендорф: З червня 1941 по червень 1942 року оперативні команди повідомили, що знищено приблизно 90 тисяч чоловік.

Еймен: Розкажіть Трибуналу детально, як проводилися ці публічні страти?

Олендорф: Місцева оперативна команда намагалася врахувати всіх євреїв та обявила реєстрацію. Реєстрацію проводили самі євреї... Євреїв після реєстрації збирали в одне визначене місце. Звідти їх пізніше перевозили до місця страти. Як правило, місцем страти був протитанковий яр чи просто яма. Страти здійснювалися по-військовому, за командою.

Еймен: Яким чином їх транспортували до місця страти?

Олендорф: Їх привозили у вантажівках до місця страти, причому стільки, скільки можна було стратити негайно...

Еймен: Після розстрілу, що робили з їх тілами?

Олендорф: Їх хоронили у цій ямі або протитанковому яру.

Еймен: Що ви робили з особистою власністю та одягом страчених?

Олендорф: Цінні речі вилучалися при реєстрації, тобто у той момент, коли людей збирали. Вони перераховувалися та передавалися через головне управління безпеки Рейху до Міністерства фінансів чи безпосередньо до цього Міністерства. Одяг спочатку роздавали населенню, але пізніше його збирали представники Націонал-соціалістичного благодійного товариства та розподіляли...

Еймен: Скажіть, будь-ласка, всіх жертв: жінок, чоловіків та дітей — страчували однаково?

Олендорф: До весни 1942 року однаково — розстрілювали. Потім надійшов наказ від Гімлера, що у майбутньому жінок та дітей повинні знищувати тільки у душогубках...

Еймен: Опишіть Трибуналу конструкцію душогубок та їхній зовнішній вигляд.

Олендорф: Ззовні не можна було зробити висновок про призначення душогубок. Це були закриті вантажівки. Вони були влаштовані таким чином, що при запуску мотора угарний газ проходив до кузова, і приблизно через 10–15 хвилин наставала смерть...

Нікітченко: З яких мотивів знищували людей?

Олендорф: Був наказ про те, що єврейське населення повинно бути повністю знищене.

Нікітченко: У тому числі і діти?

Олендорф: Так...⁴

³ Слова та переклад тексту пісні: <http://www.proza.ru/2009/06/03/980>, відвідано 20.04.2012

⁴ Голокост: трагедія XX століття // Перспектива. — Вип. 1. — Ужгород: Видавництво «Гражда», 2007. — С. 47–49.

² Goldman J.-J. Comme toi (відео): www.youtube.com/watch?v=ySZBnMukO8g, відвідано 19.04.2012.

Список використаних джерел та літератури.

1. Goldman J.-J. Comme toi (відео): www.youtube.com/watch?v=ySZBnMukO8g, відвідано 19.04.2012. Текст оригіналу і переклад: <http://www.proza.ru/2009/06/03/980>, відвідано 19.04.2012.
2. Голокост: трагедія ХХ століття // Перспектива. — Вип. 1. — Ужгород: Видавництво «Гражда», 2007. — С. 47–49.
3. Загальна декларація прав людини (український та російський переклад): http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015, відвідано 19.04.2012.

ШКІЛЬНИЙ КОНКУРС

XII МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНКУРС РАБОТ «ИСТОРИЯ И УРОКИ ХОЛОКОСТА»

20–22 апреля в Пуще-Водице под Киевом прошел XII Международный конкурс ученических научно-исследовательских и творческих работ «История и уроки Холокоста». Конкурс был организован Украинским центром изучения истории Холокоста (директор Центра — член Генерального совета ЕАЕК д-р А. Подольский) совместно с Евроазиатским еврейским конгрессом (ЕАЕК, директор программы «Толерантность — уроки Холокоста» — Д. Зильберминц) при поддержке посольства Государства Израиль в Украине.

На конкурс изначально было предоставлено 86 работ,

Конкурс открывает представитель ЕАЕК Д. Зильберминц

в дальнейшем для участия в конкурсе было отобрано 48 работ учеников 8–12 классов из 16 областей Украины, а также из Молдовы и Беларуси.

Конкурс работ прошёл на территории базы отдыха «Лидер» в Пуще-Водице, Киев. На открытии конкурса выступил заместитель главы миссии посольства Государства Израиль в Украине г-н Ицхак Каган.

В этом году в состав жюри конкурса, помимо постоянных участников (А. Подольский, В. Бобров, В. Нахманович, М. Тяглый, И. Климова, Н. Резниченко) вошли

учителя, которые уже много лет сотрудничают с УЦИИХ и ЕАЕК, Н. Герасим и Н. Маркусъ.

Все три дня работы конкурса были очень насыщенными. Защиты работ проходили в уважительной и демократичной атмосфере. Для удобства защиты научно-исследовательских работ проходили параллельно в двух группах, в то время как творческие работы были вынесены на пленарное заседание, где присутствовали все конкурсанты.

Среди важных аспектов, которые ребята рассматривали в этом году, были и региональная история, и судьбы конкретных людей, и философское осмысление Холокоста. На конкурсе творческих работ были представлены и литературные пробы, и художественное видение темы и даже работа по флористике.

Кроме защит, для всех участников был проведен тренинг о поисковой деятельности и о работе с источниками, прослушана лекция о правилах оформления научной работы, проведена пленарная дискуссия на тему «Особенности литературных художественных работ на тему истории Холокоста». Для учителей были организована встреча с обсуждением образовательных проектов в области изучения истории Холокоста. Для учеников были организованы тренинги по работе с материалами Бюро по демократическим институтам и правам человека.

На торжественном закрытии конкурса огласили победителей. В этом году было решено присудить четыре первых, четыре вторых и четыре третьих места. В научно-исследовательском конкурсе первые места заняли Мария Луценко (Ровно, Украина), Эвелина Ляtifова (Скадовск, Украина), Анастасия Пужняк (Черновцы, Украина); в творческом конкурсе первое место заняла Алёна Довжик (Киев, Украина). Из зарубежных участников победителем стал Кирилл Денисик (Ивацевичи, Белоруссия), занявший третье место в научно-исследовательском конкурсе.

Ученическое жюри определило победителей в трёх номинациях: самый активный участник, самые интересные вопросы и приз зрительских симпатий. Самым активным участником была названа Анна Беккер (Донецк, Украина), в номинации «Самые интересные вопросы» победил учитель Олег Урсан (Кишинев, Молдова), а приз зрительских симпатий получил Иван Колесников (Николаев,

*Защита работы на сессии творческих работ.
Выступление члена жюри Ирины Климовой*

Украина). Все участники конкурса получили сертификаты участия в XII Международном конкурсе ученических научно-исследовательских и творческих работ «История и уроки Холокоста», а также большие наборы книг, изданных УЦИИХ и ЕАЕК.

После закрытия конкурса участники посетили выставку Методу|ART – социальный арт-проект, посвященный Дню памяти Шоа и героизма, который в четвертый раз проводит филиал «Сохнут-Украина». Основной целью проекта является сохранение памяти Шоа как внутри, так и за пределами еврейской общины.

Для участников из Молдовы и Беларуси конкурс завершился посещением Бабьего Яра. Познавательную экскурсию провела киевский историк и специалист по истории Бабьего Яра Татьяна Евстафьева.

*Дорина Зильберминц
директор программы «Толерантность – уроки Холокоста»,
Евроазиатский еврейской конгресс*

Часто многие годы мы проходим друг мимо друга и не замечаем окружающих нас людей. А ведь у них имеются такие таланты! У них можно научиться новому. Так вот, я считаю, что конкурс «История и уроки Холокоста» как раз и создан для того, чтобы мы повысили свои знания о Холокосте – судьбе еврейского народа на территории Европы во время Второй мировой войны, воспитали и пробудили в себе толерантность, узнали о способностях, о достижениях наших коллег.

Мне очень понравилось общаться со всеми без исключения. Здесь я встретила умных, интересных, творческих людей, с которыми хотела бы поближе познакомиться. Я увидела, что рядом со мной находились очень активные ребята, иногда они задавали такие неожиданные и нестандартные, смелые и оригинальные вопросы, что диву даешься. Новые знакомства произвели на меня не-

изгладимое впечатление. Несмотря на то, что здесь мы соревнуемся, при этом каждый участник старается поддержать всех конкурсантов, проявляя честность, уважение и порядочность в общении.

Конкурс захватывает, и теперь я могу часами сидеть, и изучать события Холокоста, несмотря на их горечь. И вообще у меня поднялось настроение, и появилась дополнительная энергия для того, чтобы развивать и расширять свои знания и вновь принять участие в подобном конкурсе (посвященном именно этой теме). Я познакомилась с работами других конкурсантов, все без исключения интересные, объемные и увлекательные, заставили ещё и ещё раз вспомнить о страшных событиях Холокоста и порадоваться тому, что мы живем под мирным небом.

Благодаря этому конкурсу я повысила свои знания, проверила себя на коммуникабельность, эрудированность. Очень повезло получить такой мастер-класс по написанию и презентации научных работ от жюри такого высокого класса и уровня. Результатами я поделюсь со своими друзьями и одноклассниками. Посоветую им участвовать в этом конкурсе!

Защита работы Э. Лятифовой (Скадовск, Украина)

Спасибо за предоставленную возможность проявить себя, узнать новые факты, документы и сведения о событиях Холокоста в Украине! Огромное спасибо жюри за советы, за оценку работ, за поддержку, за теплые слова и пожелания!

Для нас – участников – это увлекательное путешествие в конкурсе от задания к заданию, от вопроса к вопросу, от собеседника к собеседнику. Хочу подвести итог моей проделанной работы: позади громадный труд, море ярких эмоций и впечатлений. И все это мне очень понравилось! Желаю всем удачи!

*Эвелина Лятифова,
ученица 11 класса общеобразовательной школы
I – III ступеней № 3, г. Скадовск, Украина*

ОСВІТНІ ПРОЕКТИ ЦЕНТРУ

ВЧИМОСЯ ЗАПИТУВАТИ (про щорічний Навчально-методичний семінар з історії Голокосту та викладання цієї теми, що відбувся 4–6 червня у м. Хмельницький)

Сьомий навчально-методичний семінар з проблематики дослідження та викладання історії Голокосту в Європі та Україні, який Український центр вивчення історії Голокосту провів 4–6 червня в місті Хмельницький, мав статус міжнародного. Адже організовано його було за підтримки посольств Французької республіки, Федеративної Республіки Німеччина та Держави Ізраїль в Україні, а лекторами виступили українські та французькі науковці.

*Відкриття семінару. Виступ директора
НВК № 10 м. Хмельницький Святослава Ратушняка*

Цього року традиційний для УЦВІГ захід зібрав освітян з 14 областей країни. Семінар відбувався на базі й у співпраці з НВК №10 м. Хмельницький (директор Святослав Ратушняк), і це партнерство ще раз засвідчило орієнтацію таких форумів передовсім на аудиторію шкільних учителів.

З кожним роком зростає рівень попередньої підготовки освітян, що беруть участь у семінарах Центру, глибшає їх «зануреність» у тему. Тож якщо перші такі семінари починалися для українських учителів, так би мовити, «з чистого аркуша», то десятирічний досвід роботи УЦВІГ на науковому, освітньому, просвітницькому й громадському полі України дав змогу перейти від суто фактологічних аспектів теми до її аксіологічного навантаження та інших — глибших і розгалуженіших — способів осягнення. Це впливає і на тематичне насичення семінарів, і на нюансування всередині лекційного та тренінгового матеріалу, і на стиль ведення дискусій. Таке спостереження характеризує й три дні цікавої та плідної праці у Хмельницькому.

У лекційній та дискусійній частинах семінару було порушено й обговорено різноманітні аспекти минувшини єв-

рейства та історії Голокосту в контексті національної історії України й всесвітньої історії. Саме цей контекст забезпечує унікальність та водночас універсальність теми і виводить студії на власне науковий фаховий рівень.

Лекторами виступили д-р Анатолій Подольський (директор УЦВІГ), професор Сорбони д-р Філіпп Букара (Меморіал Шоа в Парижі), а також Віталій Нахманович (провідний науковий співробітник Музею історії Києва, відповідальний секретар Громадського комітету вшанування пам'яті жертв Бабиного Яру) і Михайло Тяглий (редактор часопису «Голокост і сучасність», УЦВІГ).

Окрім власне ретроспективних історичних та історіографічних аспектів теми, чимало уваги було приділено проблемам ідеології (юдофобія, антисемітизм, націонал-соціалізм тощо). Концептуально насиченою видалася подійна дискусія стосовно термінів «Голокост» та «геноцид». Також учасники семінару мали можливість порівняти здійснення людиноненависницької політики щодо євреїв загалом в Європі та в Україні зокрема, стратегії виживання євреїв на прикладах Франції та України, концепції збереження історичної пам'яті про Катастрофу в країнах Східної Європи та на українських теренах. І це лише деякі штрихи до почутого, побаченого, осмисленого...

Лекції доповнилися методичними практикумами, на яких було запропоновано викладати і вивчати проблематику Голокосту і як свого роду самодостатню тему, і як інструмент для виховання толерантності, протидії ксенофобії, расизму, антисемітизму, дискримінації тощо.

Прикметно, що під час семінару самі його учасники неодноразово наголошували на важливості міждисциплінарного підходу при викладанні теми, яка власне дає широкі можливості для цього. Саме в такому річчій ціннісний підхід до осмислення трагедій минулого стає більш виразним і дозволяє сподіватися на засвоєння винесених (чи відкриття ще досі не винесених) з них уроків.

Традиційно важливим для подібних семінарів є також звернення до краєзнавчої тематики. У кожному місті, де щорічно відбувається семінар, зазвичай проводиться екскурсія місцями єврейської історії та Голокосту. У Хмельницькому вона мала назву «Проскурів єврейський». Керівник сектору культурно-просвітницької роботи Хмельницького обласного благодійного фонду «Хесед БЕШТ» Надія Уфімцева ознайомила гостей міста з багатющою культурною історичною спадщиною проскурівського єврейства, а також із трагічними сторінками минувшини євреїв колишнього Проскурова і формами меморіалізації історії міста. І меморіал жертвам зловісно знаменитого проскурівського погрому 1919 року, і пам'ятник жертвам політичних репресій, і меморіал пам'яті жертв Голокосту, що

Експерсія в музеї Голокосту, проводить керівник сектору культурно-просвітницької роботи Хмельницького обласного благодійного фонду «Хесед БЕШТ» Н. Уфімцева (справа)

наразі створюється, і відповідний музей унаочнювали події минулого. Як, до слова, і розгорнуті для учасників семінару в НВК №10 експозиції: про Голокост у краї (підготовлена фондом «Хесед БЕШТ») і про долю українських оstarбайтерів (виставка працює в рамках українсько-німецького учнівського пошукового проекту НВК №10). Це вкотре засвідчило, що чужого болю не буває. До того ж у методології дослідження історії Голокосту та історії оstarбайтерів чимало спільного.

Окрім науково-методичної цінності семінару, варті уваги й деякі його, так би мовити, супровідні моменти. Певно, варто всерйоз поміркувати над роботою не лише з освітянською, але й з іншими цільовими групами (державні службовці, журналісти, музейні працівники, громадські організації тощо). Їм стали б у нагоді знання й роздуми від таких семінарів. І певний досвід діяльності в цьому напрямку УЦВІГ уже має. Актуальність тематики семінарів Центру доводить їхню важливість також і в подальшому поступі громадянського суспільства в Україні, який здійснюється загалом хаотичними кроками і поки що по надто крихкому суспільному полю. Безумовно, тут аж ніяк не йдеться про політизацію історичних досліджень. Скоріше — про наукову протидію бюрократизації та політизації історії. Зрештою, не зайвою бачилася б і більша присутність в інформаційному полі країни. Просвітництво і популяризація рано чи пізно приносять суспільству користь. До речі, організатори й учасники цього річного семінару прокоментували його роботу для місцевих ЗМІ та навіть встигли на прямий ефір на обласному державному телебаченні.

Найголовніше, що після семінару дослідницька та педагогічна прага його учасників не втамувалася. Як зазначила одна з колег, інформації побільшало — побільшало й запитань. Вони виникають і виникатимуть. Треба лише хотіти і вміти запитувати історію. А це засвідчує, що історія — справа жива. Вона на правду адресована живим і ненародженим.

Микола Тімков,
учитель історії НВК № 10
м. Хмельницький

* * *

Хотілося б висловити слова вдячності всім тим, хто був причетний до організації та проведення триденного семінару у місті Хмельницький. Мені як вчителю історії, директору школи, звісно, була цікавою тематика семінару, але особливо корисними стали практичні заняття та обмін досвідом із колегами з різних областей України. На мою думку, саме такі заходи спонукають нас, учителів, доносити до учнів інформацію із першоджерел, а не ту, яка подана в шкільних підручниках і не завжди відповідає дійсності.

Особливе враження на мене справив виступ Ф. Букари із Франції. Чому? Тому що ця людина — носій західно-європейських поглядів, його бачення даної проблематики підтвердило те, що історія Голокосту є цікавою та трагічною темою не лише для нас українців, а й для французів. Проте, на відміну від Франції, в Україні ми не бачимо розуміння важливості цієї теми для влади, політиків, які, на жаль, представляють нашу державу на всіх рівнях.

Заняття провідного наукового співробітника Музею історії м. Київ В.Р. Нахмановича

Вражаючими для мене стали дані, які подав В. Нахманович, розповідаючи про життя єврейського населення на теренах Західної України. Чому? Тому що моя мама народилася на Тернопільщині, більшу частину свого дитинства я провела саме в Кременецькому районі і вже тоді слухала розповіді свого дідуся про події 30–40-х років ХХ століття, що стосувалися життя єврейського населення. Але я ніколи не могла уявити, що кількість загиблого населення саме така.

Звичайно ж, лекції А. Подольського не могли залишити байдужим нікого. Доступно, вільно, цікаво і в той же час нові проблеми, нові запитання — ось як можна схарактеризувати його виступи. Невеличкі ремарки вносили свої корективи в бесіди, дискусії, діалоги.

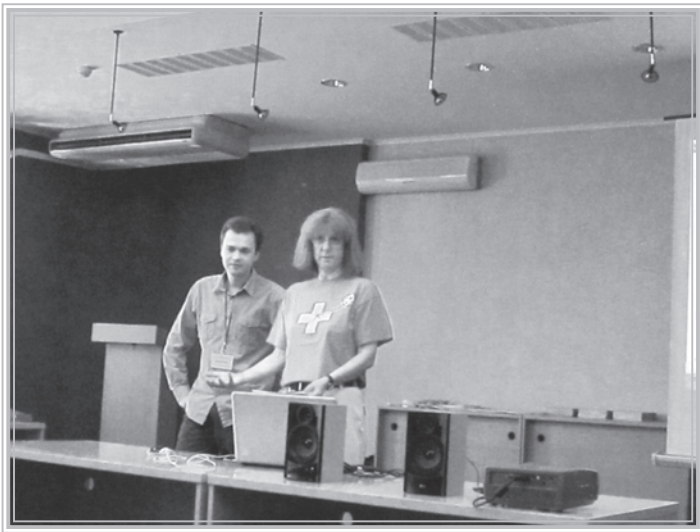
Для мене, людини, яка вперше побувала на семінарі такого рівня, висновок один: ця тема має знайти своє відображення та продовження в навчальному закладі, який я представляла. Саме тому з нового навчального року в навчальному плані школи з'явиться факультатив для учнів 10-го класу з тематики вивчення історії Голокосту. Я сподіваюся, що ця тема викличе таку ж цікавість в учнів, як і в мене.

Тетяна Завалко,
вчитель історії, директор Червонослобідської
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2
Черкаського району Черкаської області

«ЧЕСНА ГРА // FAIR PLAY»

Саме так називався семінар, що пройшов у Києві 26–27 травня і стосувався протидії расизму у футболі.

Напередодні чемпіонату з футболу Євро-2012 та візиту до України вболівальників і туристів з різних країн світу, культур, традицій та вірувань Український центр вивчення історії Голокосту у співробітництві з Проектом «Без кордонів» та за фінансової підтримки Посольства Швейцарії в Україні та Управління Верховного комісара ООН з прав людини вирішили заактуалізувати проблеми протидії расизму та ксенофобії в Україні, зокрема і серед футбольних вболівальників.

Відкриття семінару. Виступ заступника посла Швейцарської Конфедерації в Україні п. У. Вільде-Краатц, перекладає В. Бобров

Учасниками цього семінару стали молоді люди, представники українських волонтерських організацій та фан-клубів, соціальні працівники, журналісти. Хоча заради справедливості варто сказати, що більшість учасників становили все-таки волонтери.

Протягом двох неповних днів роботи учасникам було запропоновано прослухати лекції спеціалістів, узяти участь у дискусіях та тренінгах, поділитися власним досвідом, здобути практичні знання у сфері протидії расизму, переглянути відеофрагменти з протидії расизму.

Робочий момент семінару

Розпочався семінар із загальної розмови (у формі тренінгу Миколи Тімкова) про стереотипи та упередження, сприйняття людьми себе та інших у різних ситуаціях. Учасники, звертаючись до власного життєвого досвіду, мали розібрати механізми таврування, які лежать в основі нетерпимості, расизму та дискримінації.

Тренінг було продовжено нашими колегами з Конгресу національних громад України (Анна Ленчовська та Андрій Книжний), котрі шляхом роботи з відеофрагментами намагалися разом з учасниками аналізувати поведінку людини в небезпечних ситуаціях та розбирали приклади протидії расизму.

Людська гідність як основа боротьби з расизмом та ствердження прав людини стала предметом лекції-дискусії Анатолія Подольського щодо прикладів нетерпимості та наслідків расової політики під час різних подій ХХ століття і в першу чергу Голокосту.

Завершився перший насичений день переглядом тематичного фільму з подальшим його обговоренням.

Другий день роботи семінару був присвячений таким надзвичайно важливим темам, як право вибору та конфлікти різних прав людини (методика «Free2Choose», утілена в практикумі А. Ленчовської та А. Книжного) та злочинам на ґрунті ненависті як крайньому прояву расизму. Під час другого практикуму Олександра Назарова та Олена Бондаренко (Проект «Без кордонів») надали учасникам інформацію щодо статистики та особливостей таких злочинів, навчили відрізняти їх з-поміж звичайних кримінальних дій.

Групове фото учасників по завершенню семінару

Загалом можна сказати, що семінар пройшов успішно й учасникам випала нагода проговорити і проаналізувати багато тем та проблем, пов'язаних з расизмом та протидією йому.

Навіть пропри те, що власне футболу та расизму у футболі було приділено надзвичайно мало часу, більшість учасників погодилися, що проведені заняття стануть корисними в їх футбольній та, головне, позафутбольній діяльності під час та після Євро-2012. Корисними як з точки зору саморозвитку, так і з точки зору професійної діяльності, спілкування з друзями та колегами.

*Віталій Бобров,
Український центр вивчення історії Голокосту*

ВИСТАВКА «ГОЛОКОСТ ВІД КУЛЬ» У ДНІПРОПЕТРОВСЬКУ

7–8 травня 2012 р. на базі історичного факультету Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара відбувся перший тренінг для майбутніх гідів виставки «Голокост від куль: масовий розстріл євреїв в Україні 1941–1944», яка стала частиною заходів державного рівня до вшанування річниці трагедії в Бабиному Яру.

Виставку, що отримала високу оцінку відвідувачів у Києві та Харкові, у Дніпропетровську заплановано про-

з найжахливіших сторінок історії людства.

Дніпропетровськ і регіон у цілому, де напередодні подій 1941 р. мешкала значна частина українських євреїв, щільно пов'язані з історією Голокосту, пам'ять про який засвідчує і один з меморіалів на території університету: саме тут, за кілька десятків метрів від корпусу, де проходив тренінг, протягом осені 1941 р. у яру було вбито близько 3 тисяч євреїв міста.

Робочий момент – лекція А. Подольського на семінарі для майбутніх гідів виставки «Голокост від куль»

вестиз середини вересня цього року. Пропозиція з боку Українського центру вивчення історії Голокосту долучити до її організації на рівні підготовки групи екскурсводів Дніпропетровський національний університет була підтримана його керівниками і, що найважливіше, студентами, адже співробітництво з Центром, зокрема історичного факультету, має успішний досвід. Вважаю надзвичайно важливою ідеєю, втілюваною організаторами виставки, залучення до її проведення молоді, студентів: вони потребують особливої уваги та допомоги в розумінні навколишнього світу, свого місця в ньому, і розмова про Голокост як трагедію національну та загальнолюдську дозволить їм через погляд у минуле зрозуміти сьогодення, звернутися до свого сумління та наявних життєвих цінностей, а майбутнім фахівцям-історикам – сформуванню більш глибоке та цілісне уявлення про одну

До групи гідів увійшло 15 студентів 2–4 курсів історичного факультету, які із щирим зацікавленням сприйняли участь у проєкті, відзначивши його особистісне, освітнє, наукове значення. Навіть у напружений сесійний час, сповнений особливих хвилювань, майбутні гіді із завзяттям та задоволенням працювали протягом цих днів, отримуючи нагоду відкрити для себе нові факти історії, відчути живий зв'язок із минулим, набути унікального досвіду виставкової роботи. А сприяли цьому професійність, надзвичайна ерудиція та доброзичливість керівників тренінгу – директора Центру, кандидата історичних наук Анатолія Подольського та кандидата історичних наук, наукового співробітника Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАНУ Тетяни Величко, що засвідчили також усі студенти. Вдале поєднання теоретичної частини, підготовленої А. Подольським та практичної – Т. Величко, зумовили інформативність, емоційну насиченість занять, у межах яких відбувалося спілкування усіх учасників. Важливо відзначити, що ще до початку тренінгу студенти отримали весь комплект необхідних методичних матеріалів (за що подяка одному з координаторів підготовки тренінгу, співробітнику Центру Віталію Боброву), а під час роботи мали можливість візуального опрацювання виставкової експозиції.

На часі – підготовка до наступної зустрічі, що відбудеться у переддень відкриття виставки, яка, упевнена, стане важливою подією в житті міста, дозволить ще раз вшанувати пам'ять безневинних жертв нацизму – загиблих євреїв України та загалом Європи.

*Ольга Каковкіна,
к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії
Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара*

КОМПЛЕКСНИЙ ПРОЕКТ «ПІДГОТОВКА ТА ВИДАННЯ ЗБІРКИ ДОКУМЕНТІВ ТА МАТЕРІАЛІВ ПРО ГЕНОЦИД РОМІВ (ЦИГАН) В ДОБУ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНИ (1941 – 1944)»

Український центр вивчення історії Голокосту анонсує початок виконання нового проекту, який триватиме один рік.

Осторонь історичної пам'яті та на маргінесі суспільної уваги сьогодні в Україні залишається група жертв Другої світової війни, представники якої підлягали «особливому поводженню» з боку нацистських окупантів, — роми. Історичних досліджень, які б розглядали проблематику переслідувань та знищення українських ромів під час нацистського та румунського панування, вкрай недостатньо

Пам'ятник жертвам нацистського геноциду ромів у Чернігові

(в Україні та в зарубіжній історіографії праці з цієї теми можна перелічити на пальцях однієї руки). До того ж з колективної пам'яті суспільства за радянський період спогади про геноцид ромів, як і про геноцид євреїв, були ретельно видалені, відтак нині мало хто з підростаючого покоління знає про те, що до ромів нацистами застосовувалася політика тотального знищення. Ситуація ускладнюється і тим, що в суспільстві стосовно ромів продовжує панувати багато стереотипів та упереджень, а також тим, що, на відміну від інших категорій жертв нацистів, особливості соціального становища ромів та колективної пам'яті про війну і переслідування не дозволяють нащадкам масово залучитися до активної діяльності з вивчення минулого та увічнення пам'яті загиблих.

Отже, проект буде здійснюватися у двох напрямках: науково-дослідницькому та навчально-просвітницькому. Планується пошук в архівах України документів з теми примусової праці, переслідувань та знищення ромів на теренах окупованої України; пошук та фіксація свідчень тих ромів; хто пережив переслі-

дування, а також неромських свідків геноциду. З метою залучення молоді до вшанування пам'яті жертв геноциду ромів передбачається підготовка учнівських робіт з цієї тематики до чергового, XIII конкурсу учнівських робіт «Історія та уроки Голокосту», який відбудеться у травні 2013 року.

Партнером Центру в проекті виступає Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба». Проект здійснюватиметься за підтримки Міжнародного фонду «Взаєморозуміння і толерантність».

Ми звертаємося до читачів з проханням надсилати до Центру (на електронну адресу: uhcenter@holocaust.kiev.ua) інформацію про відомі у вашій місцевості події, пов'язані з переслідуванням та геноцидом ромів під час Другої світової війни (документальні свідчення, спогади, видання або бібліографію, фотографії жертв або пам'ятних місць геноциду та будь-які інші дотичні до теми матеріали).

Михайло Тяглий,
науково-методичний координатор
проекту,
УЦВІГ

ВИДАННЯ ЦЕНТРУ

Матеріали міжнародної конференції «Злочини тоталітарних режимів в Україні: Науковий та освітній погляд» (21–22 листопада 2009 р., Вінниця). — Київ : НІОД; Український центр вивчення історії Голокосту, 2012. — 144 с.
ISBN 978-966-2214-12-5

На українських землях тоталітарні режими Гітлера і Сталіна вчинили величезні злочини — Голодомор, Великий терор, Голокост. Як усе це сталося? Що ми повинні знати про ці події? Як викладати цю проблематику? Це теми, на яких зосередилася конференція «Злочини тоталітарних режимів в Україні: науковий та освітній погляд». Попри те, що останнім часом серед науковців точаться дискусії щодо порівняння злочинів двох тоталітаризмів в історії України, висновки цих наукових суперечок поки що не потрапляють до навчальної літератури, не публікуються окремими виданнями. Проте в сучасному українському суспільстві є розуміння необхідності побудови правдивої картини історії України ХХ століття, включення її в європейський контекст, історичної оцінки жаклих геноцидів цього періоду. Сподіваємося, що видання знайде читачів — науковців, освітян та всіх, хто цікавиться тоталітарним минулим України та Європи, і що ця збірка сприятиме ґрунтовнішому продовженню дискусії в українському суспільстві щодо концепції його історичної пам'яті.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ

Шановні читачі! 5 травня ц. р. у Мінську відбувся науковий семінар з проблематики вивчення та викладання історії Голокосту в деяких країнах Східної Європи, що мав назву «Еврейская тематика в образовательных междисциплинарных проектах». Організаторами цього заходу виступили Польська громадська інституція «Єврейський історичний інститут в Польщі» та Білоруська добровільна організація охорони пам'ятників історії та культури. Пропонуємо до Вашої уваги цікавий, на нашу думку, матеріал Олексія Браточкіна, що присвячений дискусіям цього семінару, зокрема проблематиці політики пам'яті щодо Голокосту на сучасному посттоталітарному європейському просторі. Щиро сподіваємося на Ваші відгуки та рефлексії з цієї теми.

ПАМ'ЯТЬ О ХОЛОКОСТЕ В БЕЛАРУСИ, УКРАИНЕ И ПОЛЬШЕ:
НЕСКОЛЬКО НАБЛЮДЕНИЙ

В Беларуси версия гибели евреев как «советских граждан» еще только преодолевается, и советский нарратив памяти о войне приобретает постепенно новые, «национальные» черты. Как выглядит сегодня этот процесс?

Недавно пришлось побывать на интересном семинаре, темой которого было обращение к еврейской тематике в междисциплинарных образовательных исследованиях и проектах [1]. Кроме представителей Беларуси, в нем приняли участие гости из Украины и Польши. Разговор о том, что такое еврейское культурное и историческое наследие в исторической памяти белорусов, поляков и украинцев, показал, что между тремя странами есть много общего и, одновременно, много отличий.

Начало 1990-х — «возвращение» памяти о Катастрофе

То, что объединяет три страны, — долгое отсутствие в официальных версиях коллективной памяти интерпретации массового убийства евреев в годы Второй мировой войны. Имеется в виду Холокост — уникальное явление, требующее специальных подходов к его мемориализации и обсуждению.

В СССР, как мы помним (соответственно, в Беларуси и Украине), огромное количество памятников, поставленных евреям, погибшим в годы войны, маркировались надписями о том, что это место погребения «мирных» или «советских граждан». Таким образом власть пыталась нивелировать альтернативные общесоветской версии идентичности, в том числе и не допуская формирования особой еврейской идентичности, основанной на памяти о Катастрофе, в рамках СССР. Сегодня такая политика оценивается как двойственная: с одной стороны, трагедия евреев воспринималась в качестве общей трагедии всех, кто погиб в ходе войны, а с другой стороны, это не позволяло делать акцент на специфике произошедшего, не давало рассматривать все ракурсы случившегося.

В Польше термин «Холокост», по словам представителя Музея истории польских евреев Альберта Станковско-го [2], также начали употреблять в основном после 1989 года, после начала постсоциалистической трансформации. Для многих поляков это было проблемой — как преодоление прежнего замалчивания, так и смещение фокуса внимания с «национальной истории» поляков на историю евреев, также проживавших на территории Польши.

Конструирование нации и история евреев: потенциальный конфликт

Как раз соотношение разных версий национализма и памяти о еврейском историческом наследии и Холокос-

те является еще одной общей проблемой для Беларуси, Украины и Польши.

Фактически речь идет об определенном конфликте — когда еврейская тематика исключалась из содержания разговоров о нации и из исторических нарративов. Но в каждой из стран мы видим различные версии этой ситуации, сложившейся в начале 1990-х годов и во многом продолжающейся до сих пор.

В Украине проблематика Холокоста попала в центр споров о том, что из себя представляло украинское национальное движение в годы Второй мировой войны: первоначально представителями этого движения считали в том числе деятелей ОУН и УПА, что деконструировало советский нарратив о Великой Отечественной войне, но затем появились вызвавшие огромную полемику — не только среди историков — материалы о том, что часть деятелей ОУН и УПА приложила руку к еврейским погромам. Сегодня, по выражению директора Украинского центра изучения истории Холокоста Анатолия Подольского, мы видим политизированную ситуацию: по сути, мало кому есть дело до того, что на самом деле происходило с евреями в Украине во время войны, все озабочены тем, как использовать открывшиеся факты в политической борьбе между представителями различных версий украинского национализма. Академические историки в Украине оказались в своеобразной ловушке: их обвиняют в предвзятости и чуть ли не предательстве национальных интересов, когда они публикуют архивные данные о ситуации с евреями во время Второй мировой войны. Для переосмысливающих себя в качестве нации споры в Украине еще далеко не закончились.

В Польше настоящим шоком был выход в 2001 г. книги американского историка Яна Гросса о трагедии в Едвабне: в 1941 г. в этом местечке поляки сожгли заживо евреев, своих «соседей» (это слово и вынесено Яном Гроссом в начало названия его книги). До 2000 г. в Польше считали, что это сделали немцы. Как образно говорит А. Станковски, для многих поляков история о Едвабне прозвучала так, как если бы «твой отец» в этом участвовал, как если бы ты теперь сам ходишь в «окровавленной рубашке».

Книга Гросса заставила польское общество посмотреть на себя иначе, особенно учитывая тот факт, что после распада бывшего социалистического лагеря в ряде его стран начал выстраиваться нарратив «виктимизации», в рамках которого эти страны и их население были прежде всего жертвой нацистской оккупации и последовавшего за ней

коммунистического правления. В этом случае история с Едвабне показала ограниченность такого нарратива «визимизации», обозначив перспективы новых подходов к исторической памяти и оценке прошлого.

В Беларуси конфликта уже нет или он еще грядет?

В Беларуси версия гибели евреев как «советских граждан» еще только преодолевается, а советский нарратив памяти о войне приобретает постепенно новые, «национальные» черты.

Как выглядит сегодня этот процесс?

Переведенная в Беларуси книга немецкого историка Бернгарда Кыари «Повседневность за линией фронта» начинается с истории о том, как белорусский крестьянин ведет в октябре 1941 г. двух немецких чиновников к «неприметной насыпи», говоря с удовлетворением в голосе: «Тут лежат наши жидаы» — те, в том числе, кому местные крестьяне были должны деньги. Евреев к месту смерти якобы сгоняли местные жители, а расстрел осуществляли под немецким руководством белорусские или латышские полицейские. Эта история по своему моральному подтексту явно выбивается из привычной схемы единства всех «советских граждан» во время Второй мировой войны. Но при этом Кыари не утверждает, что эта история была типичной, разве что показывает таким образом, что реальность войны отличалась от того, как ее описывали в советскую эпоху.

В 1990-е и 2000-е в публичном пространстве обсуждалась тема о том, можно ли говорить о белорусском «национальном движении» во время Второй мировой войны (подобно Украине), представители которого сражались «против Гитлера и Сталина».

Эти обсуждения носили скорее маргинальный характер и не смогли вытеснить уже сложившийся в советскую эпоху нарратив «предательства» и появившуюся позже более мягкую трактовку этой темы в виде идеи «коллаборации».

Есть много причин, почему так случилось, но очевидно, что есть обстоятельство, которое стоит упомянуть. Речь идет в целом о проблеме «национальной идентичности» и спорах о том, что такое «нация» в белорусском контексте: все настолько погружены в доказательство того, что белорусская нация сегодня «существует» или «не существует», что пока не до нюансов Холокоста. К тому же качественное обсуждение темы истории войны выводит и на проблематику еврейского партизанского движения, которая раньше практически не звучала, и на более обширную хронологическую ретроспективу жизни еврейской общины в Беларуси [3].

И тут нас ожидает ряд сюрпризов. Например, в книге историка Нины Стужинской «Беларусь мятежная» приводится документ, в котором рассказ об антибольшевистском сопротивлении в 1920-е годы в Беларуси дополняется зафиксированной «антисемитской риторикой»: для некоторых участников этого сопротивления большевики прежде всего были «жидами», надевшими снова «кайданы» на мужика. Где сегодня в белорусском контексте, в школьных учебниках или где-либо еще дается анализ того, почему в революционном движении участвовали евреи, и обсуждаются стереотипные конструкции, которые могут основываться на таких документах? Конечно, исследование всех этих тем могло бы вызвать споры в белорусском обществе.

Проблематика Холокоста также используется в Беларуси в политических играх, но не так, как на Украине. Белорусское государство очень долго фактически игнорировало проблему

Холокоста, но в 2008 году официальные лица высокого ранга присутствовали на мероприятиях в память о Катастрофе, в том числе и А. Лукашенко. Как считают некоторые эксперты, это был шаг, ориентированный прежде всего на Запад, в связи с началом псевдолиберализации в стране.

Думать, что этот шаг мог значить нечто большее, мешает хотя бы фраза белорусского историка Евгения Розенבלата, написавшего в одной из своих статей, что проблема Холокоста пока является скорее академической, интересной исключительно историкам, а белорусское общество, по сути, проявляет индифферентность. И показывая это, он обращает внимание на интересный факт: Едвабне из книги Гросса было частью Белорусской ССР в момент трагедии, и только потом стало частью Польши (после передачи Белостока), но в Беларуси книгу Гросса фактически проигнорировали.

Государство против памяти?

В Беларуси и Украине отношение «государства» к проблеме Холокоста и сохранения еврейского культурного и исторического наследия во многом похоже: на эту тему практически не обращают внимания государственные структуры. Как считает А. Подольский, это связано с тем, что, например, украинское государство вообще стремится избежать ответственности и сложности, связанной с историческим прошлым и проблемой памяти. И речь идет не только о Холокосте и еврейском наследии. В этом, по мнению А. Подольского, часто даже нет «политического заказа», скорее это говорит об «отсутствии образования» у правящих элит.

Всё же хочется добавить, что если даже белорусское государство и нельзя прямо обвинять в игнорировании темы Холокоста, то стоит отметить, что оно проявляет инициативу лишь тогда, когда разговор идет о его собственной легитимности и использовании истории в политических целях, как это происходит с памятью о Второй мировой войне в белорусском контексте.

В Польше, обращает внимание А. Станковски, огромную роль в стимулировании интереса к истории польских евреев и проблеме Холокоста сыграли медиа и... ныне покойный Иоанн Павел II. Он говорил о том, что евреи — «это наши старшие братья в вере», и это, по словам Станковского, было «шоком» для многих поляков. Сегодня не только Католический костел в Польше, но и польское государство принимают активное участие в сохранении еврейского культурного и исторического наследия и говорят о проблеме антисемитизма. Министерство образования создает специальные программы для учителей, и история евреев рассматривается как часть польской национальной истории. Память о евреях в современной Польше сохраняют сами поляки (еврейская община Польши очень небольшая), это инициатива общества.

Сегодня антисемиты вызывают к «справедливости»: «пострадали не одни евреи»

Проблема антисемитизма также является общей для Беларуси, Украины и Польши. Если почитать комментарии на Интернет-форумах информационных порталов Беларуси, то часто можно обнаружить примеры антисемитской риторики, принимающей разные формы.

К «старым» формам антисемитизма можно отнести попытки связать его с идеями о том, что «евреи Христа распяли» (о сохранении этой версии антисемитизма в Беларуси говорила одна из участниц упоминавшегося в начале статьи семинара), а к «новым» — призывы к «исторической справедливости»: мол, «пострадали не одни евреи»,

«євреї извлекают выгоду из этого», и не надо постоянно говорить о Холокосте.

Ета риторика, кроме попыток замаскировать элементарную ненависть, интересна еще и тем, что обнажает специфику восприятия истории, в которой видят не «людей» в целом, не антропологическую, политическую и культурную проблему насилия, не проблему памяти, а всего лишь попытки политических и иных игр и заговоров. А это, в свою очередь, говорит о ситуации в обществе, в котором доминирует такая примитивная версия «истории»: это общество, в котором гражданское и национальное достоинство основываются на непризнании и даже отрицании «боли других», и, фактически, отрицающее наличие «других».

Одна из задач преодоления такой ситуации — в широком смысле гуманизация истории. Память о Холокосте, например, не должна становиться «заезженной темой».

А. Подольский отмечал, что мы должны считать историю евреев частью «своей», «национальной истории», что сегодня и начинает происходить в Украине. В разговоре о Холокосте как части этой истории необходимо избегать клише, «статистики», которая не дает возможности представить события на индивидуальном уровне и почувствовать их.

А. Станковски, рассказывая о будущем Музее истории польских евреев, обозначает цель этой инициативы так: «Мы хотим показать не только смерть, но и жизнь, евреи жили в Польше очень долгое время» — и надо видеть, какой эта жизнь была. В свою очередь, белорусский историк Захар Шибекко дополнил эти высказывания тем, что белорусы должны понять, какую роль сыграли евреи в белорусской

истории, какой масштабный вклад они в нее внесли.

А. Станковски, говоря о своем визите в Беларусь, упомянул, что «мы едем со своими стереотипами», но в конечном итоге они разрушаются, в том числе и благодаря обычным белорусам, которые проявляют собственную инициативу и живо интересуются тем, как жили евреи «рядом с ними», «вместе с ними».

Примечания

- [1] Семинар прошел 5–6 мая 2012 года, организаторы: Белорусское добровольное товарищество охраны памятников истории и культуры, кафедра истории Беларуси ГГУ им. Янки Купалы, организация «Еврейский исторический институт в Польше».
- [2] Музей истории польских евреев откроется в Варшаве в 2013 г., но уже сегодня его коллектив начал участвовать во многих проектах, связанных с памятью о еврейском культурном и историческом наследии, и не только на территории Польши.
- [3] По белорусскому телевидению недавно ночью (!) показывали фильм «Вызов», снятый в Голливуде несколько лет назад и рассказывающий о еврейском партизанском отряде братьев Бельских.

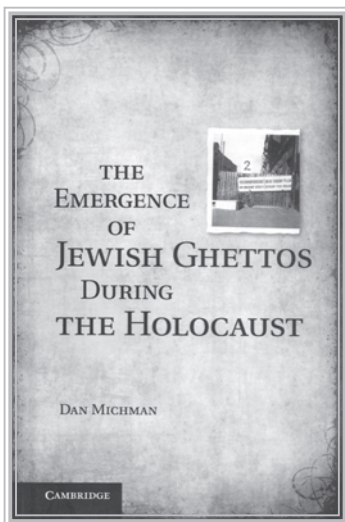
За помощь в проведении интервью автор благодарит А. Сидорович и И. Соркину, организаторов семинара и сайт «Виртуальны Штэтл» (www.sztetl.org.pl).

Алексей Браточкин, адрес статьи:

http://n-europe.eu/article/2012/05/24/pamyat_o_kholokoste_v_belarusi_ukraine_i_polshe_neskolko_nablyudenii

НОВИНИ БІБЛІОТЕКИ ЦЕНТРУ

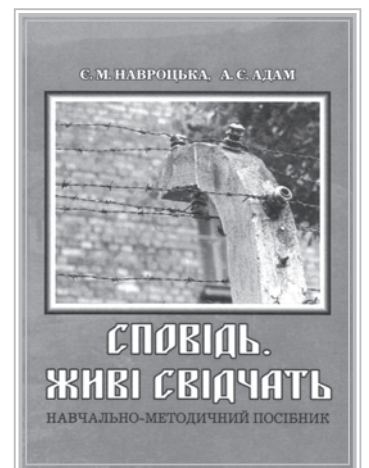

Michman, Dan. The Emergence of Jewish Ghettos during the Holocaust. — Cambridge University Press; Yad Vashem, 2011. — 191 p.

Ця робота — лінгвокультурне дослідження проблеми виникнення та функціонування єврейських гетто під час Голокосту. У ній прослідковується, як та за яких умов з'явився сам термін «гетто» та як його використовували протягом європейської історії з XVI століття до часів нацистського режиму. У дослідженні розглядається як сам феномен гетто, так і те, яке значення вкладали в це слово нацисти або союзники в період з 1939 по 1944 р. У висновках, що суттєво доповнюють або навіть спростовують сучасні, здебільшого поверхові інтерпретації феномену гетто, запропоновано більш глибоке тлумачення антиєврейської політики нацистської Німеччини. За словами британського історика Яна Кершоу, відомого дослідника біографії Гітлера, «Дан Міхман проливає нове світло на передісторію гетто, різні застосування цього слова та розмаїття концепцій гетто, які було розвинуто у Третьюму рейху. Це важливий внесок у дослідження, яке був у змозі здійснити лише хтось з подібними до Міхманових мовно-лінгвістичними здібностями».

Навроцька Є. М., Адам А. Є. Сповідь. Живі свідчать: Навчально-методичний посібник про Голокост (Параїмос) ромів Закарпаття для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів II–III ступенів. — Ужгород : КП «Ужгородська міська друкарня», 2012. — 80 с.

Навчально-методичний посібник (мультимедійний комплекс) дає можливість розглядати історію Параїмосу ромів Закарпаття у двох перспективах — загальноісторичній та через історію пересічної особи. До нього входять DVD з відеосвідченнями очевидців з архіву товариства «Романі Яг», план спецкурсу з прав людини «Голокост — проблема толерантності XX століття», історичні документи та фотоматеріали. Пропоновані відео- та

архівні джерела можуть бути використані на уроках історії України першої половини ХХ століття, спецкурсах з історії, правознавства, історії рідного краю під час вивчення тоталітарних та диктаторських режимів.

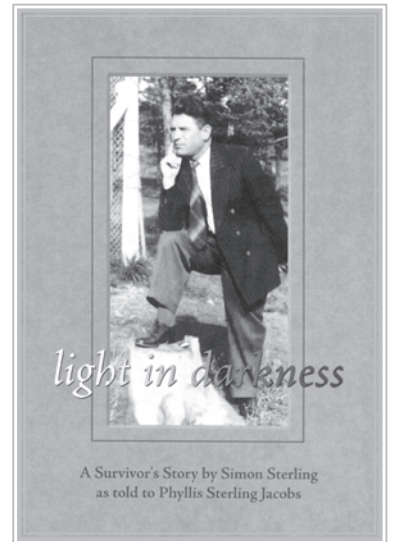

Слободянюк П. Я., Вавринчук М. П., Олійник Ю. В., Смоленюк П. С., Телячий Ю. В. Воєнне лихоліття на Поділлі (1941–1945 рр.) : монографія. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2007. – 312 с.

У монографії вперше у вітчизняній історіографії Другої світової війни комплексно висвітлюється людиноненависницька політика нацистського окупаційного режиму на території Поділля (у межах Хмельницької області) в 1941–1944 рр. Охарактеризовано трагічний вплив військово-політичних і соціальних чинників злодіянь нацистів на різні сторони життєдіяльності краю, висвітлено рух опору окупантам, бойові дії за визволення області від загарбників. Запропоновано короткий, але змістовний опис карально-поліцейського апарату на Поділлі (СД, кримінальна поліція, шуцбатальйони, жандармерія, українська поліція тощо). Окремий розділ книги присвячено виникненню та функціонуванню гетто для євреїв на території області (до книги ввійшли відомості про понад 30 гетто в різних районах області на основі документальних джерел Галузевого архіву СБУ у Хмельницькій області).

Light in Darkness. A Survivor's Story by Simon Sterling as told to Phyllis Sterling Jacobs. – Philadelphia, 2005. – 112 p.

Філіс Стерлінг Якобс не вважає себе авторкою цієї книги. Вона — радше упорядник та редактор історій, що для неї надиктував на магнітофон її батько Сімон Стерлінг, який пережив Голокост у Східній Галичині, у Бродівському гетто, у Золочівському таборі, якого врятував у своєму хліву друг-християнин. Як вона пише, «я відчувала, що події Голокосту завжди були присутні в нашому домі: усі деталі — люди, місця, дати були схожі на шматочки пазлу, що крутилися в моїй голові. Мені хотілося зібрати всі ці шматки разом, в одну історію, і подивитися на загальну картину. Після багатьох років мовчання мій батько був готовий говорити, а я була готова слухати». З огляду на цінність особистих свідчень про Голокост від тих, хто його пережив, треба погодитися з відгуком на цю книжку одного з рецензентів: «Тільки живий голос того, хто пережив цей час, може правдиво передати особисті переживання під час Голокосту. Але не всі ті, хто вижили, можуть розповісти свої історії навіть власним дітям. Зібрані свідчення Сімона Стерлінга його донькою розкривають нам усі деталі цього жахливого періоду. Сімейні листи та фотографії, доповнюючи спогади, перетворюють книгу на надзвичайний документ, який розповідає не тільки про виживання, а й про відродження» (*Джосі Г. Фішер, директор архіву спогадів про Голокост при коледжі в м. Грац, Австрія*). В Українському центрі вивчення історії Голокосту наразі готується українське видання цієї книги.

IN MEMORIAM

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

Маємо сумну, прикру та дуже болячу новину.

23 травня 2012 р. пішов з життя Ілля Борисович Медвинський... Сталося все жорстоко та швидко, хвороба перемогла Людину...

Залишилося багато незавершених справ, планів, мрій... Проте залишилися і багато учнів, колеги, друзів. Залишився слід у житті — порядний, інтелігентний, професійний, інтелектуальний, та приклад людської поведінки, що давав нам Ілля Борисович. Залишилися учні, молоді та вже не зовсім молоді люди, яких він навчив любити історію, з повагою ставитися до минулого...

Ми були його учнями і пишаємося цим! 10 років, скільки існує Центр, стільки Ілля Борисович працював з нами. Більше того, свого часу він був одним з фундаторів, батьків-засновників Центру, педагогічного напрямку його діяльності. А ще раніше, на самому початку тисячоліття, у 2000 році, саме він, київський учитель історії, придумав шкільний конкурс дослідницьких учнівських робіт з історії Голокосту в пам'ять людей, що пішли життя з вини тоталітаризму минулого століття. Цей конкурс «Історія та уроки Голокосту» став помітною подією в освітньому житті, нашому житті, він уже 12 років відомий усій країні... Триватиме він і надалі та носитиме ім'я І. Б. Медвинського — як данина пам'яті про Людину...

Пам'ять про нашого справжнього колегу та щирого друга, Заслуженого вчителя України Іллю Борисовича Медвинського залишиться з нами.

НАУКОВІ ПРОГРАМИ: ОГОЛОШЕННЯ

«ДІТИ ТА ВІЙНА: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ»
ДРУГА МІЖНАРОДНА МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КОНФЕРЕНЦІЯ
(Зальцбурзькій університет, Австрія, 10–12 липня 2013 р.)

Конференція організовується університетами Зальцбурга та Вулвергемптона, спільно із спеціальним представництвом генерал-секретаріату департаменту ООН у справах дітей та військових конфліктів.

Захід заплановано як продовження першої конференції, що відбулася у Зальцбурзькому університеті в 2010 р. Вона продовжить обговорення раніше розглянутих тем, а також відкриє нові простори для наукових досліджень.

Вітаються всі дослідницькі проекти (у тому числі панельні проекти), які зосереджені на напрямках, що стосуються теми «Діти та війна»: від досвіду війни, переміщення та переселення до матеріальної допомоги, діяльності з реабілітації та відновлення, гендерних питань, переслідування, незаконного перевезення/торгівлі, сексуального насильства, травм та амнезії, впливу переслідувань на різні покоління, індивідуальної та колективної пам'яті, питань освіти, художніх та документальних фільмів, художнього/мистецького та літературного підходів, пам'яті/спогадів та меморіальних центрів, а також питань теорії та методології.

На конференції особливу увагу буде звернуто на теми:

- Діти як жертви, свідки та учасники військових/збройних конфліктів.
- Голокост, геноцид та примусова праця.
- Депортація та переселення/переміщення, біженці і ті, хто шукає притулок.
- Воєнні злочини, суди та права людини.

Важливим питанням буде «Зміна обличчя військового конфлікту та його вплив на дітей». Згідно зі звітами Організації Об'єднаних Націй за останні двадцять років,

7-річний Цві Нуссбаум, якого разом з іншими євреями німці беруть у полон після придушення повстання у Варшавському гетто. 1943 рік

а також дослідженнями Граса Махеля в 1996 р. разом з його 10-річним оглядом, характер та тактики збройного конфлікту змінюються, створюючи нові та безпрецедентні загрози життю дітей. Характеристики зміни сутності військового конфлікту включають нерозуміння межі між військовою та цивільною ціллю, використання нових сучасних технологій та відсутність конкретного поля бою й чіткого супротивника. Для розв'язання таких проблем, як-от: використання дітей як терористів-самогубців, цілеспрямовані напади на традиційно надійні притулки у вигляді шкіл та шпиталів, затримка та судове переслідування дітей, пов'язаних із озброєними угрупованнями, а також тероризм та впровадження антитерористичних заходів, необхідне широке дослідження (детальну інформацію див.: «Note by OSRSG-CAAC» на вебсайті: <http://wlv.ac.uk/childrenandwar2013>).

Просимо Вас надсилати резюме виступу (200–250 слів) разом з Вашою біографічною довідкою (50–100 слів) до 31 липня 2012 р. на електронну адресу: J.D.Steinert@wlv.ac.uk.

Усі надіслані проекти та пропозиції підлягатимуть розгляду. Тих кандидатів, які будуть відібрані до участі в конференції, проінформують про це в жовтні 2012 р., а до квітня 2013 р. ці кандидати повинні надіслати свої документи для їх розповсюдження на CD серед усіх учасників конференції. Буде опубліковано збірник матеріалів конференції.

Мова конференції: англійська.

Організаційний внесок для учасників: 150 євро. У цей внесок включений доступ до всіх сесій, обід, кава та чай, а також вечірні заходи.

Участь у конференції доповідачі мають забезпечити власним коштом. Залежно від результатів заявок на участь у конференції буде видана обмежена кількість грантів для допомоги покриття коштів на переліт та проживання тим учасникам, які не в змозі зробити це самостійно. Оскільки ці гранти видаватимуться лише по закінченню конференції, усі учасники мають наперед сплатити внесок, кошти за переліт та проживання.

Організатори: Вольфганг Ашауер (Зальцбург), Джон Баклі (Вулвергемптон), Гельга Ембахер (Зальцбург), Дерек Галасінські (Вулвергемптон), Альберт Лігтблау (Зальцбург), Грація Пронтера (Зальцбург) і Йоганн-Дітер Штайнарт (Вулвергемптон).

Детальну інформацію див.:

<http://wlv.ac.uk/childrenandwar2013>.

*Професор Йоганн-Дітер Штайнарт
 Кафедра сучасної європейської історії та міграцій
 Школа юриспруденції, суспільних наук та комунікацій
 університету Вулвергемптона*

ОСВІТНІ ПРОГРАМИ: ОГОЛОШЕННЯ

СТИПЕНДІАЛЬНА ПРОГРАМА З ВИВЧЕННЯ ГОЛОКОСТУ 2012 р.

Програма просвітницької діяльності «Голокост і ООН», програма ООН «Академічний вплив» (UNAI) разом із Державою Ізраїль запрошують гуманітаріїв з різних країн взяти участь в тижневому семінарі з історії, вивчення та урокам Голокосту, що відбудеться в Меморіалі «Яд Вашем», Єрусалим, Ізраїль 2-9 грудня 2012 р.

Кандидати на участь в семінарі мають надіслати план свого проекту (до 600 слів) на предмет використання теми Голокосту в освітніх/академічних інституціях. Експертне журі визначить найкращих претендентів на отримання стипендії. Для подачі заявки он-лайн використовуйте посилання: http://www1.yadvashem.org/yv/en/education/international_projects/un_scholarship.asp.

Для подальшої інформації, зв'яжіться з «Яд Вашем» за електронною адресою holocaust.scholarship@yadvashem.org.il. Останній термін подачі заявки 30 червня 2012 р.

Обрані учасники повинні бути викладачами/професорами або вчителями з 5-річним стажем викладання в одній із наступних галузей, що є в переліку в організаціях-членах програми ООН «Академічний вплив»: історія, студії з юдаїки, права людини або міжнародне право.

Всі дні тижневого семінару, що пройде в Міжнародній школі вивчення Голокосту («Яд Вашем») будуть багатими на інтенсивне навчання, включаючи такі курси як:

- Історія Голокосту.
- Освіта з історії Голокосту.
- Суд над Ейхманом та його значення через 50 років.
- Методики викладання історії Голокосту.
- Наслідки Голокосту в XXI столітті.

«Яд Вашем» пропонує місцеві тематичні екскурсії (в межах теми), а також екскурсію Меморіальним комплексом «Яд Вашем».

Учасникам необхідно буде презентувати свій проект в Меморіалі «Яд Вашем», де вони отримують консультацію щодо його розвитку, а також подальшого втілення впродовж наступного року після участі в семінарі. Кращі із завершених проектів будуть висвітлені на веб-сайтах «Яд Вашем» та Програми ООН «Голокост» і офіційно запущені в 2013 р.

Стипендія включає: поїздки до Ізраїлю і назад, проживання, харчування, переїзд до Міжнародної школи по вивченню Голокосту в «Яд Вашем» та назад.

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРУ

- Наукова-практична конференція в рамках проекту «Історія Голокосту і права людини» (Київ, червень, 2012 р.).
- Навчальні матеріали до проекту «Історія Голокосту і права людини».
- Міжнародний семінар з проблем викладання історії Голокосту в Європі (Зальцбург, червень-липень, 2012 р.).
- Міжнародний проект «Захист та меморіалізація місць масових поховань євреїв України в роки Другої світової війни».
- Початок дослідницького та освітнього проекту «Підготовка та видання збірки документів та матеріалів про геноцид ромів (циган) в добу німецької окупації України (1941–1944)».
- Науковий семінар-подорож з історії євреїв України та історії Голокосту для викладачів історії та суспільних дисциплін зі Швеції (Львів, липень-серпень, 2012 р.).
- Нові видання Центру. Новини бібліотеки Центру.

Адреса редакції:

Український центр
вивчення історії Голокосту
вул. Кутузова, 8, кім. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: +38 (044) 285-90-30

Редакційна колегія:

Анатолій Подольський
Михайло Тяглий
Коректор: *Марьяна Добоні*
Верстка: *Руслан Руденко*

Видруковано в ДГВПП

«Зовнішторгвидав України»
Адреса:
м. Київ, вул. Воровського, 22,
Тел.: +38 (044) 234-33-04
Наклад: 1000 примірників

<http://www.holocaust.kiev.ua>, e-mail: uhcenter@holocaust.kiev.ua

Випуск було підготовлено завдяки підтримці програми «МАТРА» Посольства Королівства Нідерландів